

1726
Hi
225

L. D. B. V.

DISQUISITIO PHILOLOGICA
De
**MANNA ISRAE-
LITARUM,**

Quam
SUB PRÆSIDIO
VIRI CLARISSIMI, PRÆSTANTISSIMI NEC NON
DOCTISSIMI

M. MICHAELIS Liebentanz /

Facult. Philos. Adjuncti digniss. Præceptoris
atq; Amici sui honorandi,

Publicæ Ventilationi sistit

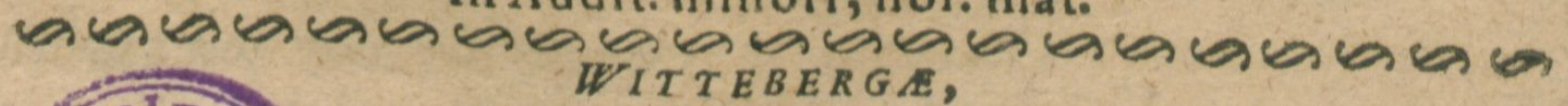
In Electorali ad Albim Athenæo,

CHRISTOPHORUS BRESLERUS,

Neagoræus Silesius,

Ad d. 19. April. An. M DC LXII.

In Audit. minori, hor. mat.

WITTEBERGÆ,

ANNO ÆRÆ CHRISTIANÆ

1762

עֲמֹי עֲשׂוּ
P R Æ F A M E N.

Quod meditari nunc sedet animo, non Ambrosia vel Nectar, Poëtarum Gentilium suavissima somnia sunt, quibus misella sua Numina, animata fortè, (quis enim istud de natis in hortis Numinibus, Porro accipis, aliisq; collibus, fretis, fluminibus, flammis, quæ dixere Deos, præsumat?) sustentari, Gens spissis ignorantie ac vanitatis superstitionibus sepulta, vanissimè sibi persuasa est. Fictitius iste est ac in cerebellis Ethnicorum natus cibus potusq;. Sed MANNANOSTRUM verè ab ipso in Altis mirabili DEO præparatum & Israëlitis datum fuit; Cibus, quo nullus vel admirando magis vel cœlestior, vel divinior. Mirabilissimus sanè; Quotus enim quisq; ad tot mirandos ejus effectus non obstupescit? Populum innumera multitudinis deficiente pane naturali, quadraginta annorum spatio, aluit; Omnium ciborum, eorumq; præstantissimorum delicias multis superavit sapore suo modis. Quid plura? Tot in hoc cibo miracula, quot circumstantia. Cœlestis porrò erat, si respexeris, non naturali & consueto illum modo, sed insueto planè in Cœlis productum paratumq; dici: Divinissimus deniq; tum propter Autorem, DEUM gloriosum, tum propter SALVATOREM generis nostri, quem præfigurasse Typicè dicitur. Movet nos materia dignitas & jucunditas, paucula pro ingenii modulo adferre in medium de re prolixissimè ab aliis ventilatâ. Quod ut fiat feliciter, faxit ὁ ἀετῶν ἔστι ὁ καλαβαίνων ἐκ τῆς ἕραν, καὶ ζῶν διδῶς τὸ νόστω. Joh. 6, 32.

§. I.

MANNA, quod *ἀκλίτως* usurpare placet, cum peregrinum sit, *Ebraicè* מן scribitur & מן־מָ semperq; cum (־) Exod. XVI. Num. XI. Jos. 5, 12. Deut. 8. & Psal. 78, 24. excepto מן־מָ Nehem. 9, 20. propter Dagesch ita scripto. *Chaldaicè* מַן־מָ vel uti *Targum Hierosolymitanum* מַן־מָ LXX. Seniores in Exodo scribunt מַן, in Numerorum, & Deuteron. ut & Josuæ, & Psalmorum libro מַנְוָא. Quam & retinuit scriptionem SPIRITUS S. Joh. 6, 58. Ebr. 9, 4. Ultramq; *Lutberus*, priorem מַן in V. T. posteriorem מַנְוָא in N. T. paraphrasi.

§. II. *Ὀνομασίας* hujus Autor fuit בְּיַשְׂרָאֵל sive *Israëliticus Populus* indubitato, quod exsertè *Moses* Exod. XVI, 30. indigitat. Dubia verò maximè *Denominationis* ratio, aliis Viris Clarissimis *pronominaliter atq; ἐρωτηματικῶς*, aliis *nominaliter & definite* vocem מן sumi contendentibus; cæteroq; in eruendâ eadem ratione *Nomenclationis* ex Primis *Israëlitarum* post intuitum ejus verbis מן־מָ fermè unanimibus. *Sententias* primum videamus, post *Conciliationem*, si fieri potest, periclitabimur.

§. III. Pro *Interrogativâ* locutione qui pugnant, & *Antiquitatis*, & *Autoritatis* & *Pluralitatis* nomine suscipiendi sunt, quamvis in varias ipsi scindantur opiniones. *Ægyptiaco* in Idiome rogare de re, idemq; מן esse quod מן *Ebræorum*, *Hascuni* observavit, nec multùm abfuit, quin & *Buxtorfius* P. Lexic. Talmud. & *J. Drusus* in Comm. ad loc. diff. Exod. c. 27. p. 188. huic subscripserint; *Barthol. Mayerus* Philol. Sacr. p. 1. p. 132. omnino etiã probat. *Arabicè* verò hanc de re interrogare vocem, *Ebræos* quosdam statuisse, *AbenEsra* Autor est, quos cum irrideat ipse, quàm falsus *Cornelius à Lapide* Comm. sup. Exod. c. 16. p. 483. fuerit, dispalescit, *Esraidi* hanc attribuens sententiam. Alii *Syriacum* esse volunt pronomen מן cujus sententiæ Patroni ex mente *B. Walcheri* Exercit. de Man. c. 1. p. 338. pauci quidem, at nobis valore magni sunt, *Josephus*, & cum *B. Trostio* Excellent. Philologus *Dn. Andreas Sennertus* Gramm. Ebr. c. 6. lib. 1. m. 6. Annot. p. 77. *Chaldaeorum* מן interrogativum arridet aliis, quos

Mercerus

Mercerus & Schindlerus, sed tecto nomine refutant. Et sanè videtur pluribus imposuisse consonantia vocum. Ad *Ebraam* deniq; confugiunt linguam nonnulli, vocem controversam pro מ interrogativo rei, in locum פ ה subrogato Nun Paragogico, positam censentes, ex quibus modo *Cornelium à Lapide* l. c. allegamus; Aliàs omnes ferè *Vulgata* Patroni in hunc Numerum veniunt.

§. IV. Inter eos, qui מ pro *Nomine* habent, sententiarum divortia apparent quoque. *Quidam* Ex מנה in Kal. derivant, cujus significatum juxta *Forsterum* Diction. Ebr. p. 444. est *numeravit, dinumeravit, supputavit, rem per partes sive numeros subduxit, & ut Arithmetici vocant, subtraxit, ut fit numerando, quando de summâ & universitate singularum partium fit detractio*. Ita *Oleaster* hac in parte à suæ religionis sociis discedens מ numerosum vertit. *Quidam* ex ejusdem Radicis Piel sive מהמ paravit, præparavit, destinavit, deputavit, & ut *Försterus* l. c. notationem hanc deducit, *scil. seorsum, & non est numeri, sed ordinationis & dispositionis; quæ vox eodem in sensu invenitur Dan. I. 5. וימן & constituit, ubi dicitur, quod Nebucadnezar constituerit sive destinaverit Pueris, summâ curâ atq; Industriâ in Palatio educandis, דבר יום rem diei, sive, ut Xantes Pagninus habet, per singulos dies portionem*. Ita v. 10. מנה את מאכלכם qui constituit escam vestram. Juxta hos Man verè cibum paratum, præparatum, destinatum à DEO, ex quo singuli דבר יום rem diei sive demensum suum acceperunt, significat. Ita *Lyra* in Exod. c. 16. *Junius & Tremell.* in marg. Exod. 16. *Buxtorfius* Lexic. Ebr. p. 244. alii. *Quidam* deniq; cum voce מנה partem, portionem, donum notante, conferunt, cum quâ resectâ ultimâ radicali idem esse volunt. Verè enim Manna donum fuit, quod Dominus se daturum pollicitus erat. Hinc & Moses Israëlitis, nescientibus, quid esset respondit. *Hic est panis, quem dedit vobis Dominus ad vescendum*. Ita vertunt *Pagninus & Vatablus*, reliquos Pontificios hac in parte deferentes. Ita pleriq; *Ebraorum, & Tusius*, Paraphrastes Perficus, citante *Buxtorfio* F. Tract. de Man. c. 2. Ita *Megalander*

noster *Lutherus*: Gloss. Margin. vers. German. Man heist auff
Hebreisch eine Gabe. *B. D. Försterus*, Diex. Exod. sup. c. 16. Conc. 4.
p. 675. *Cbytraus*, Theol. Onomast. p. 495. & qui sunt alii.

§. V. Licet verò in tantâ sententiarum diversitate parùm in-
ter sit, utri calculum addas, quæ *Riveti* Comm. sup. Exod. c. 16.
p. 980. *Buxtorfi* F. c. l. & aliorum decisio est; Nihilominus cum
neutra suis destituatur fulcris, conjungendæ potius, quàm dis-
jungendæ videntur hæ sententiæ. Scilicet, ut ut *quæstionem*
agnoscas, אִי־הוּ־פָנֶיךָ־יְיָ־אֱלֹהֵינוּ־וְיֵשׁוּ־לָנוּ־לֶחֶם־אֱלֹהִים־לֶחֶם־אֱלֹהִים־לֶחֶם־אֱלֹהִים
quid ipsum scil. est? quod sanè debes, si
perpenderis & ratione quæstionis additam: כִּי־לֶחֶם־אֱלֹהִים־לֶחֶם־אֱלֹהִים־לֶחֶם־אֱלֹהִים
& responsionem *Mosis*: *Iste est Panis, quem dedit Dominus vobis*
ad vescendum; & antiquissimas *Chaldei*, τὸν LXX. & *vulgati Ver-*
siones, & consentientem omninò ferè *Patrum Ecclesie Græcorum*
& *Latinorum* Chorum venerandum, *Augustinum*, Serm. 91. de
Temp. Theodoretum, Q. 30. in Exod. *Origenem*, Hom. 7. sup. Exod.
Cyrrillum, l. 3. in Joh. c. 24. è *Nostratibus B. Rungium*, prælect. in
Exod. c. 16. p. 581. 591. & *Plur. Rev. atq; Excell. Dn. D. Calovium*;
è *Calvinianis Piscatorem*, in quæst. *Drusium* Comm. ad loc. diff.
Exod. c. 27. p. 188. Non tollitur statim tamen sensus atq; accom-
modatio *Mosaica*, quam per אֱלֹהִים־לֶחֶם־אֱלֹהִים quasi sacram, alioquin
à *B. Glassio* & *Junio* multis exemplis confirmatam, hic *Histo-*
ricus sacer instituere videtur.

§. VI. Id quidem haud diffitemur, obscurum esse, ubi הוּ
interrogativè de re capiatur. De *Ægyptiorum* enim lingvâ illud
nondum confirmatum est. Undè *Drusus* in Comm. ad loc.
diff. Ex. c. 27. p. 188. *Valdè hoc se mihi probat, neq; resiat, nisi ut aliquis*
ejus lingvæ peritus nos in eâ sententiâ planè confirmet. Apud *Kirche-*
rum quoq; in *Primitiis lingvæ Ægyptiæ antiquæ* Pronominis hu-
jus nullum extat vestigium. Quod ad *Arabismum*; Etiam si
fortè הוּ de re interrogare nonnunquam concesserimus, quis
tamen locutos illos Arabicè esse sub ipso ex *Ægypto* egressu,
nos certos reddet? Imò *Lexicographi Arabum* potius ad R. הוּ
reducunt. *Abrabaneel* quidem pro infirmandâ eadem opinio-
ne, Arabicam nondum in rerum natura extitisse Lingvam,
dicit,

dicit, quippè quæ non nisi Ebræa corrupta sit. Verùm vacillat,
ni fallor, hæc adfertio. Jobi enim Liber Arabicis refertus vo-
cibus & phrasibus, plus satis testatur, si non de Arabico Idio-
mate consummato, de primitiis tamen ejus haut vulgaribus
ac parvis, seculo illo frequentatis. In *Syriaco & Chaldaico* אֵי id
difficultatis residet, quod utrumque cum scriptum *Pronomen*
interrogativum persona, non *Res* ut plurimum sit; quodq; Ara-
mæâ Dialecto locutos eos esse, à paucis concedatur. *Ebræam*
originem à *Cornelio* monstratam dubiam reddit inusitata pla-
nè illa formatio אֵי ex אֵי , ut & falsò credita Paragoge lite-
ræ אֵי in eodem אֵי interrogativo vocis אֵי אֵי quid est vobis?
Es. 3. 15. nec non precaria persuasio, אֵי Psalmi LXI. 8. esse Pro-
nomen, cùm Imperativus sit, præpara, parato, ipsis Ponti-
ficiis quibusdam fatentibus. Ut taceam assertionem hanc
LXX. & horum sequacem *Vulgatum* esse, qui per Pronomen
Quis exposuerunt.

§. VII. Etsi ergò nullibi non restant, quæ sententiam hanc
apprehensuro, scrupula moveant, levioribus tamen implexa
dubiis est *Cl. Meyeri*, *Philol. Sacr.* p. 1. p. 132. *Grotii & Drusii* 1. c.
opinio, vocem אֵי *Ægyptiacam* agnoscentium cum *Hascuntii*
Comm. in lib. 5. *Mol.* conscripto à *R. Chiskiâ*, Libro magni
usus apud Judæos, & qui propterea, *Buxtorfio* *Biblioth. Rabb.*
p. 341. notante, adjunctum habet *Textum Ebraicum & Chaldaï-*
cum cum Comment. R. Salomonis, & *Notis ex Baal Turim*, & ex quo
lectiones sacras in Synagogis suis peragunt: Nec obstat, in
Lingua Ægyptiaca Kircheriana Primitiis non memorari eam; Non
enim ibi omnia extant; nec ea, quam *Ath. Kircherus* profitetur,
antiqua *Coptica* dici meretur. Proxima probabilitati est alte-
ra eorum, qui *Syriacum Pronomen* אֵי volunt, quod est pro
 אֵי à Domo Israël, fortè *Chaldaicæ* non omninò ignarâ,
adhibitum. Istud & Ebraicè scribendum resolvit *Sekopho*
suum in (-) & alias cum Pronomine personali conjunctum
occurrit אֵי אֵי Quid hoc est? *Marc.* 1, 27. *Conf. Syriasm. Excell.*
Dn. Seunerti p. 63. Idem intendit dubio procul *Scriptor Ju-*
daicus

daicis *Josephus* l. 3. *Antiqv. Jud. c. 1.* inquires: καλῶσι δὲ ἑβραῖοι τὸ
 βρωμα τὸ μάννα. Τὸ γὰρ μάν ἐπερώτησις κατὰ τὴν ἡμετέραν Διάλεκτον,
 τί τὰτ' εἶναι, ἀνακρίνουσα. Ubi expressissimè *Josephus* Dialectum
 ævo suo frequentatam allegat, quæ *Aramea* sive *Syriaca* erat.
 Sic itaq; dicente *Theodoreto*, quæst. 39. in *Exod.* ἐγνώτετο ἡ ἐρώτησις
 ὄνομα. Quod commodo sensu applicari dein potest ex Decla-
 ratione *Mosis & Philonis Sap. XVI, 20.* per ἐτοιμον ἄρτον ἀπ' ἕργων
 πεμφθέντα ἀυλοῖς ἀνοπιάτως, i. e. paratum, destinatum, dimen-
 sum panem Israëlitis de Cœlo sine labore.

§. VIII. HOMONYMIA ne nobis faceffat negotium, è po-
 mariis nostræ tractationis exterminanda est. MANNA enim
 triplex *Physicum*, *Typicum* & *Hyperphysicum* seu *miraculosum* consti-
 tuitur. *Physicum* quod concernit, nec id unum est; sed aliud
Medicinale, aliud *vulgare*. De *Medicinali* agunt celeberrimus
Sperlingius, *Instit. Phys. l. 5. c. 8. q. 3. p. 957.* & *Libavius* *Part. 2. Singul.*
Probl. 38. p. 83. juxta quos *Mel est majore copiâ per naturam absq;*
ullâ animalium operâ concretum & inspissatum super plantarum parti-
bus, ex quibus stellarum virtute roris instar educitur, & indè ab homi-
nibus potissimùm ad usum medicum colligitur: Undè illud: *Juppiter*
melle pluit. Non nisi enim qualitatibus quibusdam à melle
 communi differt, nec non natali loco. A *Græcis* hinc vocatur
 δεροῦμελι à δερός & ros, & μέλι mel, quasi ros melleus; it. ἀερό-
 μελι, mel aëreum. *Vulgare*, à solo Proventus *Polonicum*, *Russia-*
cum Manna nuncupatum, aliud longè ab isto est, nihilq; aliud,
 quàm grana certæ speciei leguminum *Oryzæ* similia, quæ
 cribro vel simili vase colliguntur, & de ramusculis virgâ aut
 bacillo decutiuntur. Et hæc sunt, quæ *Germanis Schwaden*
 dici *Försterus* *Diction. Ebr. q. 445.* notaverat. Huc accedit *ter-*
tium Genus, ubi accipitur pro *micis tburis* è guttis majoribus
 vecturæ concussione elisis, quas *Manna* vocant *Plinius*, l. 12.
 c. 14. & *Dioscorides* l. 1. c. 72.

§. IX. Id verò Omne nostri fori non est, sed multis parti-
 bus à *miraculoso* illo diversum, quicquid etiam *Franciscus Vallesius*,
 lib. de *Sacr. Philos. c. 57.* aut ejus sententiæ suffragentes inter
 ipsos

ipſos *Ebreos* quoq; in contrarium adferant, quos *B. Waltherus* Tract. de Man. q. 16. §. 36. ſeqq. inter *Noſtros*, *R. Abrabaneel* inter *Judeos*, ex profeſſo & ſolidiſſimè refutant.

§. X. Eſt deinde etiam *Manna Typicum* ita dictum, quatenus in Pandectis ſacris ſingulare quiddam præfiguravit; vel *CHRISTUM*, qui Panis de Cœlo & Panis vitæ Joh. 6. v. 31. 32. 33. Conf. Glaſſ. Rhet. Sacr. Tr. i. c. 13. p. 426. & imprimis *B. Walth.* part. 2. p. 212. ſeqq. Vel *Evangelium*, ſive *Verbum divinum*, quod multis in Scripturæ locis vocatur cibus; vel tandem juxta quosdam *beatiffimum Cœlicolarum ſtatum*, quod ipſe *DEI Filius* innuit, ad Johannem inquiens, Apoc. 2, 17. τῷ νικῶντι δώσω αὐτῷ Φαγεῖν τὸ τῆς Μάννα τῆς κενεουμένης. Sed nec de hoc nobis fermo eſt.

§. XI. Ultime *Manna* ſumitur pro *miraculoſo* illo cibo, quem *DEUS* ſingulari quodam atq; ineffabili modo præparavit, præparatum *Iſraëlitis* in deſerto *Arabia* commorantibus manducandum dedit, quo de dicere noſtri eſt inſtituti.

§. XII. Varia ſortitur hoc *Manna NOMINA*. Et quidem primò καὶ ἐξοχλῶ, atq; καὶ ἀνθ' οὐρασιαίου vocatur לחם *Panis*, à Rad. לחם veſci, comedere, ſive, ut *Forſterus* Diction. Ebr. p. 413. vult, *cadere, concidere panem, ſive cibum alium, ad differentiam* חֲכַל quod proprie ſignificat comedere, ſive devorare. Panis erat non vulgaris atq; naturalis, quo ad vitam ſuſtentandam utimur ſed ſingularis atq; revera admirandus. Parili modo *cibus* & *eſca* Pſal. 107, 18. nominatur, illudq; iterum καὶ ἐξοχλῶ. In Fonte invenitur חֲכַל quæ vox, notante *Förſtero*, l. c. p. 29. & p. 272. capitur plerumq; pro *eſcâ duriore*, ſicut חֲכַל pro *lacticiniis*, & cibo molliore, laxioreq;. Fuit verò *Manna* verè durum quid, ſiquidem dicatur in mortario contuſum.

§. XIII. Dicitur etiam per *Periphrasim* Pſal. 78, 25. לחם חֲכַל *Panis fortium*, ſive, ut *Felix, Juſtinianus*, robustorum; *Junius & Tremell.* robuſtiſſimorum. Nam חֲכַל vel ut h. l. חֲכַל ſignificat potens, robuſtus, validus, & juxta *Förſterum*, l. c. p. 5. nomen generale eſt, conveniens cum *Germanica Mächtigt*. Quid

B

verò

verò *Robusti* hi ac *fortes* designent, variè inter Interpretès est disceptatum, & adhuc sub Judice lis est; Quam componere, nostrum hìc non est. Referemus tantùm opiniones, quæ hisce nominibus Gottes-Brod/Wolcken-Brod/Himel-Brod/Engel-Brod/Herren-Brod/Stärck-Brod substant.

§. XIV. Et primò quidem extra dubium est, vocem אביר de DEO enunciari, quod rectè monuisse *Santem* in Thesaurò *B. Jacob. Martini* Disp. 4. contr. Photin. §. 24. adscito loco Psal. 132, 2. dicit; Et *Dn. Fesselius* lib. 8. Advers. Sacr. c. 4. p. 255. præterea Gen. 49, 24. Job. 34, 20. Es. 1, 24. adducens. E *Christianis* indè quidam mysterium Trinitatis Cabbalisticè in hac voce אביר eruunt, ut litera א designet אב, Patrem, בן Filium, & ו Spiritum S. Unicum, quod ו ב jungitur primam literam vocis ישוע & ideò *Jesum*. Quæ si & h. l. de DEO acciperetur, vertere liceret, subintellecto אלהים, Panis DEI; Quam tamen expositionem adsertam apud neminem invenimus, nisi apud *Dn. D. Martini*, l. c. qui sic dictum *Manna* dicit, quod *forti ac omnipotenti manu DEI* sit datum.

§. XV. *Nubium panem* à nonnullis, *Flaminio* scil. *D. Pomerano*, in *Comm. sup. Psal. Jobanne Campense* in *Paraphr. sup. h. l. & Petro Artopæo*, verti, ex allegatione *B. Martini* constat. Sic verò *Pomeranus*: Panis Angelorum, vel Regum, vel Nubium, vel Robustorum: Ista omnia possunt legi ex Ebræo: Ego legerem *Nubium*, quia præcescit: Et mandavit Nubibus desuper, & januas Cæli aperuit &c. Ad *nubes* verò ubi hoc vocabuli applicetur, non extat locus Biblicus. *R. Kimchi* tamen *Nubes* notari voluit. *Cælorum* hinc *Panem* alii exponunt, qui pro *Nubibus* aliquando veniunt. Sicq; *Kimchi* se explicat, *Panem אבירי fortium* comedit Vir, id est, *Manna*, quod descendebat de cælis, qui sunt fortes. Quorsum alludisse *Chaldeum* videtur, reddentem: מזון רבירי: Cibum, qui descendit de habitaculo Angelorum comederunt homines. Ita juxta *D. Martini* l. c. §. 45. 46. Synonymum esset cum *Tritico Cæli*, Poëtice repetitum.

§. XVI. Porro *Panem Angelorum* innui, communis est sententia,

tentia, olim jam à LXX. *Interpp. Vulgatâ*, nec non *Autore libri Sapiëntia*, ab *Arabico Interprete*, *Patribus* item *Græcis & Latinis pluribus*, atq; *Poëtis Christianis*, & *Doctõribus Ecclesie recentioribus* communi ferè suffragio defenfa: sicuti etiam *Drusius* l. i. qv. 61. p. 49. voce אלהים i. e. *Angelorum* subintellectâ, simpliciter autem *Dn. Fesselius* אבירים *Angelos* denotare, dicunt. Quæ interpretatio hæctenus meretur sedem aliquam, modò non *Rabbinico* aut *Enjediniano* sensu capiatur. *R. Akibba* enim, quamvis à *R. Ismaele* refutetur, *Panem* exponit, quem comedunt *Angeli*; Nisi cum *R. Mose Ben Nachman* excusari *Akibbam* quis velit, quippè quid intellexerit ita, quod *Angeli sustententur per splendorem Glorise & Majestatis divinæ*; De cujus sententiâ pluribus conf. *Buxtorfius* E. *Exercit. de Man.* c. 2. p. 350. seqq. Hoc sensu accipienda videntur verba libri *Zobar* in *Exod.* fol. 27. col. 4. *Tradiderunt sapientes nostri; Singulis diebus destillat res ab Antiquo Sancto in Junio rem facie, & benedicuntur omnes agri pomis sanctis, & ab illo rore derivatur in Inferiores, & Angeli sancti aluntur eo, quisque quantum comedere potest. Hoc scil. est, quod dicitur Psal. 78. Panem Robustorum comedit vir. Nam de illo cibo comederunt Israëlitæ in deserto. Enjedinianum sensum dico, quem in Enjedino, etsi cum Patribus, Basilio in Schol. sup. Psal. 77. Augustino l. i. Mirab. Scr. c. 23. & Theodoro in Exod. qvæst. 29. locuto, reprehendit B. Martini, dum Panem Angelorum dixit, quod per Angelum seu ministerio Angelorum datus sit Israëlitis. Sunt enim alii Phrasin hanc θεοφωδὸν Ἀγγέλων, si libri Apocryphi fide & auctoritate standum est, explicandi commodè modi, utpotè quando dicunt, vocari ita cibum hunc, quia eâ virtute creatus est, quâ Angelica Natura subsistit & vivit; aut quia homines vel putabant, Panem hunc de Cælo mitti, ubi Angeli habitabant, vel communi more dicendi significabant, maximam cibi illius excellentiam & suavitatem quem etiam Angeli, si cibo uterentur, comesturi essent. Hæc q; communissima ferè est explicatio.*

§. XVII. Cum hac propè coincidit illa אלהים אבירים dicentium, sive *Panem Robustorũ*, id est *magnificorum*, uti *Münste-*

rus & Hispanica; Heroum, uti Zwinglius & Musculus; Potentum, uti Beza, quod cibus fuerit tam delicatus, qui non modò promiscuæ plebi, sed & Principibus, Heroibus, virisq; maximè robustis & illustribus fuerit gravissimus: Atq; ita, ait Musculus, Germanicè reddendum opinor: Es aß jederman Herren Brod. Tandem hanc denominationis rationem R. Salomon Jarchi, Ramban, Genebrardus, Abulensis suppeditant, quod Manna ita comparatum fuerit, ut universum in corpus alicui converteretur, ut adeò etiam non opus habuerint, dum in deserto morarentur, loco egestionis, qui tamen eis præcipitur Deut. 32, 13. V. B. Gerbardus Comment. in Deut. p. 1394. quæst. 6. Undè R. Nachmanides: Panis אֲבִירִים significat hoc loco Panem, qui absorbetur באֲבִירִים in membris, b. e. qui totus in iis in succum & sanguinem convertitur. Verùm allusio hæc est Rabbinica, in confusione Biblicæ & Targumicæ vocis fundamenta. Aliàs ab effectu ita dictum esse, quod vescentibus robur atq; potentiam conciliarit, absurdum haud est. Erat enim album & dulce. At dulcia bene nutriunt. V. Jac. Martini l. c. §. 24.

§. XIIIX. Idem MANNA nostrum Sap. XIX, 20. αὐβρογία τοῦ Θεοῦ vocatur, quam Vulgatus bonam escam; Tremell. & Junius, Alimentum supra quàm humanam; B. Lutherus, die unsterbliche Speise interpretantur. Vox αὐβρογία, ex α privativo seu negativo, & βρογίος composita, u Euphoniæ causa interposito, immortalem, divinum designat, deindè & dulcem ac suavem. Undè Deorum Gentilium esca, Ambrosia dulci dulcius quid, Catullo dicta. Sic ergò Manna denominatum ita est, vel ob insignem dulcedinem, mellitumq; saporem, vel, quod B. Waltherus Tr. de Man. q. II. §. 29 habet, quia ceteri mortales extra Dei populum, eo usi nunquam sint. Rhetoricè diceretur ita, quod mortales eam escam comedendo, immortales evadant.

§. XIX. Psal LXXVIII, 24. אֲשֶׁר-בְּתֵבֵל דִּכְרִיתֵי תֵבֵל דִּכְרִיתֵי תֵבֵל dicitur. תֵבֵל teste Förstero, Diction. Ebr. p. 162. Nomen generale est, sicut Latinis frumentum, & complectitur omnes fruges terra nascentes in aristis, quarum grana tribulis excutiuntur, & in horrea reponuntur. Refert au-

tem

tem ad מַן auctus, multiplicatus est, fecundus fuit instar piscium
vel frumenti, quorum utrumq; magnâ copiâ provenit. Hinc Idem,
Junius & Tremell. Frumentum Cœlorum vertunt. Sed verò & spe-
ciatim speltam & triticum, frumentorū medullas & nucleos
denotat. Quare Vulgatus, Triticum Cœli vertit. Frumentum
autem, cum metonymicè veniat pro Pane Thren. 2, 12. c. 4, 4.
B. Lutherus מַן LXX. Αἶθερον ἄρουρα imitatus reddidit מַן Brod.
Manna enim verè panis vicem subiit; de Cœlo quoq; est com-
plutum, non quidem quasi Deus illud ipsum ex altissimo suæ
Majestatis throno, è Cœlo Cœlorum, demiserit, sed saltem
quod ex aëre & nubibus decidisse creditum fuerit, quo sensu
vox מַן sæpius in Sacris usurpatur; Quod etiam innuitur
v. 13. Psal. 78. Deus mandavit nubibus desuper, & januas Cœli aperuit.
Ita Autor sapientiæ c. XVI, 20. Audit tandem Manna i. Cor.
X, 3. Esca spiritualis, ἄρουρα πνευματικὴ; quare autem, docent
Theologi.

§. XX. Onomatologiâ expensâ PRAGMATOLOGIAM evoluturū
ad MATERIAM statim MANNA accedimus, cum quæ de causâ
efficiente tum principali, tum minus principali, organicâ
æq; ac impulsivâ adferri in medium possent, disquisitionibus
Philologicis vix subjaceant. Quæ autem illa fuerit Materia
Cibi hujus planè singularis, edifferere difficulter possumus.
Aliàs R. Bechai, interprete Buxtorfio, Exercit. de Manna c. 3.
p. 359. Fuisse ex Elemento duntaxat uno & substantiæ simplicis, non
compositæ, ut cetera alimenta, asserit. Augustinus de Mirabil. S. L. I.
c. 28. terrenâ quadam constituisse materiâ, ineptum futurum aliòquin
ad nutritionem, dixit. Verūm pura Elementa non sunt ali-
menta. Alii nihil quicquam definiunt, Singularem quandam
creaturam à rore & pruina essentialiter differentem modò nuncu-
pantes. Ita sentiunt Ebraei ferè, & è Christianis Vatablus, Oleaster,
Cajetanus, Lyra, & Rivetus, ut Nostros taceamus. Qui ex Judæis,
& cum Francisco Vallesio lib. de Sacr. Philos. c. 57. quos מַן
בני בלעיע Don Isaac Abrabaneel salutatur, Medicinale Manna fuisse
contendunt, vix in Materiâ designandâ hæerere possunt. At illa

ipsa ἰσότης seu Identitas negata superius est, concessa quamvis sit ὁμοιότης & aliqua convenientia.

§. XXI. Nobis ne supra alios videamur sapere, *Josephum, Philonem, Gregorium Nyssenum, Iostatum Abulensem, Cornelium à Lapide*, præsertim *Max. Rever. & Excell. Dn. D. Calovium*, hisce suffragantem, sequi placet. Sentiunt autem omnes hi, *Manna materia ratione rorulentum fuisse humorem, concretum tamen & congelatum, similem grandinis granis, vel pruina, quæ frigore nocturno densante & dividente in grana formatur parvula.* Idque innuit Textus Exod. XVI, 13. 14. haud obscure: **וּבִבְקָר הַיְתוּרָה שְׁכַבְתָּ הַטָּל סָבִיב לַמַּהְנֶה יַתְעַר וְגו' וְהָקָר וְגו' שְׁכַבְתָּ הַטָּל** Ad verbum ita *Arias* reddit: *Et in diluculo fuit cubatio roris circum castrametationem, & ascendit cubatio roris &c.* Difficultas omnis in **שְׁכַבְתָּ הַטָּל** residet, quod dum *stratum, lectisternium Roris* reddunt quidam, id elegerunt sententiæ, *Manna quasi theca inclusum cubasse superius rore tectum, & inferius rori impositum seu pruina: Rore deinde ad solis radios supernè evanescente, apparuisse.* Nam **שְׁכַב** undè **שְׁכַבְתָּ** tantum, & novies quidem in Regimine exstans, cubare, jacere in lecto significat. *B. Försterus* Diex. Exod. sup. c. 16. Conc. 4. p. 671. hanc sententiam his exponit verbis: *Daher schlüssen die Hebræer/ daß das Manna eigentlich kein Thau gewesen / sondern der Thau oben und unten ist gleich wie ein Siliqua oder Hülse gewesen / darinn das Manna gleich als ein Körnlein eingeschlossen; Oder daß ichs mit andern Worten außrede: Unten und oben ist das Manna mit dem Thau bedeckt gewesen / so bald aber die Sonne auffgangen / und der Thau zerflossen / hat man unter dem Thau das Manna gefunden.* Rationes etiam addunt; *Factum id esse, ne Manna, priusquam colligeretur, externâ pulveris, arenarumq; immunditiâ forditaretur, nec vermiculorum venenatis morsuunculis inficeretur &c.* Quorsum spectat & modernorum Judæorum ritus, quos pransuros Panem inter duo mantilia occultum mensæ imponere solere in *Manna* recordationem inter duos rores olim inclusi, *Buxtorfius* Synag. Jud. c. 10. p. 257. autor est.

§. XXII. Sed

§. XXII. Sed relinquimus eandem sententiam Ebraeis, licet non omnes adhuc eidem subscribant, probabiliter statuentes, per **שכבב** **הטל** ipsius Mannacubationem, quod rori analogum fuit, intelligendam esse. Ipsum enim Ros ille fuit, qui dicitur v. 14. fuisse **על פני המדבר ככפר על הארץ** h. e. in superficie deserti, sicut pruina super terram. Ipsum illud fuit, quod **לעל** ascendit, sicut stratum roris, quemadmodum ante de Coturnicibus **הטל השל** dicitur. Illud fuit, quod instar Roris sole calente colliqueſcebat & evanescibat; & de quo in superficie terræ in modum Cubationis roris viso Israëlitæ quærebant **Manhu**, quid esset. Manet vero nihilominus Num. XI, 9. Rorem succubum, cui quasi linteamini mundo Manna incubabat, intelligendum esse, cum quo & super quem Manna deciderit. Manet & hoc, etsi rorulentæ substantiæ ad similitum quadamtenus quoad figuram, colorem, saporem, ac tenuitatem Manna dicatur, ipsum insolitæ & extraordinariæ speciei cibum, & Augustini quæst. V. & N. T. q. 20. verbo, *Panem non mundi lege creatum & commixtione elementorum, sed desuper spiritali ratione provisum fuisse.*

§. XXIII. Ex Materia Manna resultat ejus Quantitas, de qua id modò constat, quod **קט** minutum fuerit & tenue, sive subtile. Rad. enim **קק** est comminuit, comminutus fuit, attenuatus corpore est. Infert idem vox **רעדק** ab Onceloso adhibita: Et Græcorum Interpp. **λεπτόν**. Repetitur autem deindè cum comparatione Pruinae, insignem parvitatem innuens. Targum Onceli, observante Buxtorfio Lexic. Chald. Talmud. Rabb. p. 502. juxta Veneta Magna & Regia habet **רעדק קט** Minutum coacervatum; sed Editio recens cum triplici Targum habet **קט** quasi tectorium calcis, quod & Raschi legit in Comment. Utrobiq; perexigua & tenuis quantitas prodit. Quantitatis suboles Figura est, paucis evolvenda.

§. XXIV. Dicitur ergò fuisse Manna **מחטפס** quæ vox ut in sacro Codice non nisi h. l. invenitur, ita de ejus significatione vix certi aliquid Autores determinare queunt. Schindlerus ad Chaldaum

Chaldaum חֶסֶן refert, quod *testam, fictile & regulam* significat redditq; *Pyxidem, arculam sacchari, vas testaceum.* Buxtorfius Lex. Ebr. p. 249. asterismo notatam tanquam planè aliam post Rad. חֶסֶן collocat: In *Concordantiis* ad quatrilittera refert. *Rotundum* autem notare ibi ait, sicut עגור per quod *AbenEsra* eam exponit. *Försterus* Diction. Ebr. p. 269. & 295. ad peregrina quidem etiam refert, sed tamen ad חֶסֶן *latibulum, protectionem quaerere in aliquo, reducit, Participium Præteritum seu Nomen participiale Conjugat. secunda interposita Pe litera, existimans, ac contraria significationis à Verbo prima Conjugationis & ceteris derivatis: significare enim denudatum, excoriatum, decortcatum; sicuti à nomine primigenio כר *Vinea, formatum Verbum sit secunda Conjug. כרס contraria significationis, exvineavit, interposita litera ס sed hanc si intendamus significationem, rectius ad חשן reducendum foret, quippè quod חשן in Kal, nudavit, denudavit, discooperuit, decortcavit, notat: sicq; staret per geminationem secundæ radicalis pro חשן vel חשן Reddiderunt autem hoc sensu *Chaldaus*, qui habet מקלה *decortcatum.* R. *Bechai, R. Mardochai Natban,* utrumq; גלגור & קלופ sed disjunctivè ponit. *Vulgata, quasi pilo tusum, exponens, sequitur, quia quasi tusione decortcatum & folliculis suis exutum depluerit, sive potius, ut Dn. D. Calovius addit, quod instar tritici cum pilo ablatu ei fuerit.* Rotunditas ergò primùm hic non insinuatur, quàm potius postea infertur.**

§. XXV. Præprimis eam (*Rotunditatem, & ex parte Quantitatem quoq;*) intigidant verba Exod. XVI, 31. Num. XI, 7. כורע גר *tanquam semen Coriandri.* Colorem quidem hic respici volunt nonnulli, nominatim LXX. interpretati, $\omega\sigma\tau\iota\ \alpha\lambda\epsilon\upsilon\alpha\ \kappa\omicron\omicron\epsilon\iota\varsigma$ $\lambda\epsilon\upsilon\kappa\acute{\omicron}\nu$; *Vulgata, Pagninus, Arias, quasi semen Coriandri album,* ut & antiquus liber *Zohar, כורע גר חורר reddens.* Sed ipso etiam strenuo *Vulgatæ* versionis Defensore *Cornelio à Lapide* Comm. sup. Exod. 16. p. 486. monente, rectius כ *Album* separatur, quod etiam *B. Lutherus & Tremellius* præstiterunt, ut hac descriptione figura duntaxat intimetur; Præ-

fertim

sertim cum *semina Coriandri* non alba, sed ad nigricantem colorem vergentia sint. Ita enim & opponuntur *Figura & Color* Num. XI, 7. *Man erat sicut semen Coriandri, & color ejus sicut color Bdellii.* Voculam גַּר hisce locis (aliàs satis controversa est, de quâ vid. Fullerum Eruditissimum Anglum) l. 5. Miscel. Sacr. 17. *Coriandrum* notare vix aliquis dubitat. Hinc Cl. Buxtorfus Lexic. Ebr. p. 100. *Herba est, scribunt Ebraei, cui nomen אלינדרו Aliandre; semen rotundum est, color autem ejus non est albus.* Intellexit idem Paraphrastes Chaldaeus, vocem כוסבר substituens, Græcus, vocem κόριον. Solus ferè Aben Esra hæret, inquiens: *Sunt qui dicunt esse Coriandrum & sunt qui dicunt esse sinapi, & ego nescio, quid sit.* Cui reddit Janus Drusus Comm. ad loc. diff. Num. c. 46. p. 399. *Si tu nescis, ô Sophe, nos tamen id scimus beneficio Interpretum antiquorum; quorum adjuti operâ linguam hanc multò melius intelligimus, quàm vos Judei: Nam beneficio linguarum etiam Sacras literas melius intelligimus.*

§ XXVI. *Formam Manna externam ostendit Color, secundum quem dicitur Exod. XVI, 31. לבן album.* Ad illum autem exactius describendum, comparatur. Cum *Pruina super terram על הארץ v. 14.* Pruina enim, in glaciem ferè condensata, ut in vulgus notum, est coloris candidissimi. Undè spectat huc, quod Sulpitius Severus Hist. Sacr. c. 1. scribit: *Postero die animadverterunt, qui extra castra processerunt, parvis quibusdam siliquis oppletum solum, quarum species, in modum Coriandri seminis, glaciali albedine erat, ut crebro hybernis mensibus pruina terram tegi videmus.* 2. Cum *Bdellion, Num. XI, 7. ועינו כעין הבדלה Et oculus ejus sicut oculus Bdellij, ut Arias Montanus vertit. Pagninus: Et color ejus, sicut color Bedolach.* Quem etiam sequitur Tremell. Lutterus habet: *Anzusehen wie Bedellion.* Notat enim עין non oculum tantum, sed & colorem & superficiem, quasi aspectuum aut rei speciem externam dicas. Quid illud בדלה fit, nondum in aprico est propter diversas Autorum opiniones. Nonnulli existimant, esse speciem gummi præstantissimi sive lacrumæ pellucidæ, ex arbore Persicâ ejusdem nominis profluentis,

C

colore

*colore referentis speciem unguis humani, cuius in Myropoliis hodie quo-
 que usus est, uti Försterus Diction. Ebr. p. 121. vel quod est trans-
 lucidum, simile cera, ut Junius Not. sup. Num. II, 7. ex Plinio l. 12.
 c. 9. annotat. Ita Rivetus Comm. sup. Exod. c. 16. p. 985. re-
 fert: Indicum Bdellium maximè celebratum fuisse, ejusq; duo genera,
 quæ in Arabiam ferebantur; Alterum subalbidum, quod erat prestan-
 tissimum, alterum subnigrum; Quorum primum illud ad
 nostrum Bdellium applicat. Lapidem esse, inquit Drusus Comm.
 ad loc. diff. Num. c. 46. p. 399. Judei omnes uno ore consentiunt,
 quæm ajunt album esse. Carbunculum tamen alii vertunt: De
 Adamante suspicantur alii. Communiter verò, notante
 Buxtorfio Lex. Ebr. p. 62. Ebraei Crystallum explicant, ut R. Sal.
 in lib. Num. & Kimchi Esai. 3, 19. Ita LXX. $\text{סִידָּר} \text{ אֲשֶׁר} \text{ סִידָּר}$
 קְרוּשִׁימָה . Hinc & Lyra: Bdellium album & lucidum sicut Crystallum.
 Cui etiam applaudunt Gregorius Nyssenus, lib. de vitâ Mos.
 p. 558. & Nicetas Orat. 16. referentes, quod in Manna pluvia
 non stillæ pluviales, ut in rore fit, sed stillæ Crystallo similes de-
 ciderint. Alii verò pro Margaritâ sumunt; Ita Lambertus Da-
 næus Phys. Christ. p. 2. Tr. 3. c. 35. p. 312. existimans, Mosem hic
 prestantissimum quendam Unionem innuere, quorum magna co-
 pia in Oriente, præcipuè verò in Sinu Persico inveniatur.
 Quæ duæ posteriores sententiæ Buxtorfio F. Exercit. de Man.
 c. 3. maximè ad præsentem scopum videntur accommodatæ;
 significari enim, Manna fuisse rotundum, album & purum,
 sive pellucidum instar glaciei, Crystalli vel Margariti puri.
 Riveto Comm. sup. Exod. c. 16. p. 985. tamen minus placent,
 quia Manna magis accedat ad Bdellij (subalbidi scil. de quo
 paulò antè) aut thuris, aut mastigis colorem, quàm ad Margaritæ
 aut alterius gemmæ. Verùm id quidem de Medicinali Manna
 est, de miraculoso verò hoc nondum probatum. Caterùm
 cur pro Ebraico בְּדֵלְיָם retineatur fermè Bellum, annotasse
 juvabit observationem B. Waltheri Tract. de Mann. p. 1. q. 30.
 §. 72. Quid Bdellium sit, in obscuro & incerto positum est, sicut ut-
 plurimum fit in similibus naturalibus aliis, quæ ipsi etiam Judei hodiè
 ignorant,*

ignorant, quo factum, ut Scripturae Interpretes tam Graeci, quam Latini saepe ea transtulerint, non qualia sunt Ebraice, sed qualia reperiuntur apud Gentes illas, similitudine & proportione aliqua iisdem respondentia. Propius verò Dioscorides ad vocem Ebraeam accedit, Bdolchon vocans, corruptè Bolchon. Et hæc de Formâ externâ.

§. XXVII. Ad Internam nos convertimus, in quâ tamen pervidendâ, ut in materiâ specificâ & multis aliis rebus naturalibus, licet levissimis, talpâ cæciores essemus, nisi opitularetur nobis unum atq; alterum misellum accidens, quo cognito exactiùs, aliquantillum de Formâ nobis constare posset; Quare, & hîc à Qualitatibus & effectu cognoscenda eadem veniet aliquatenus. Præterimus hîc levitatem, quæ uti non absurdè cibo huic adsignatur, ita blasphemè tamen ab Abrabaneele ex eo elicitur, quod Patres Israëlitarum illum לחם הקלוקן Panem levisimum vocarint. Potissima Qualitas est Sapor, quem innuunt verba Textus Exod. 16, 31. וַיִּטְעֲמוּ כַצִּפְתָּח בְּרֶבֶשׁ Et gustus ejus, tanquam laganicum melle. Vox צִפְתָּח cum semel sub hisce punctis, aliàs צִפְתָּח aliquoties, occurrat in Ebræo fonte, dubiæ significationis habita est. Försterus Diction. Ebr. pag. 709. peregrinum esse putat, quanquam alii ad צִפְתָּח quod significat vasculum, in quo continetur aqua vel oleum, alias Scyphus & Lecythus, reducentes, à similitudine scyphi appellationem habere dicant. Ipse verò simillam, placentam exponit. Et communiter propemodum Laganum, crustulam mellitam, significare ajunt. R. Natban קִיקִי itidem Laganum, placentam tenuem aut contortam & implexam. Hinc totum complexum reddunt, vulgatus Interpres: Gustus ejus, quasi similis cum melle; Quem B. Lutberus sequitur: Hatte einen Schmaek / wie Semmel mit Honig. Junius & Tremellus non multum ab Ebræâ denominatione abludente vocabulo reddunt: Et ejus sapor, velut Epichyti ex melle, & in Not. Sive

attanite: sic enim istud placentarum Genus appellari docet Athenaeus l. 14. Dipnosoph. Nichocare, Pamphilo, & Hipponacte testibus. Theodoretus q. 36. in Exod. dicit fuisse Manna velut bellarium mellitum. Symmacus, αἰουλον ἐν μέλιτι. Ita LXX. ὡς ἐγκρεῖς ἐν μέλιτι. Denotabat verò ἐγκρεῖς describente Scapula, opus pistorium & dulciarium è similâ, quod oleo incoquebatur, & melle indulcabatur. D. Waltherus, Norimbergensis, Tract. de Mann. p. 1. q. 31. §. 76. eundem aut non dis similem saporem habuisse, mit den Nürnbergischen Leck- und Pfeffers Kuchen asserit.

§. XXIX. Sed alius adhuc sapor laudatur Num. XI, 8. ubi dicitur: וְהָיָה טַבַּחַת וְהָיָה טַבַּחַת וְהָיָה טַבַּחַת Et erat sapor ejus, sicut sapor viroris, vel ut Santes habet, recentis olei. Lutherus: Es hatte einen Schmack / wie ein Del. Küche. Vulgata Saporis quasi oleati Panis. Tremell. & Junius, tanquam sapor humoris praestantissimi ex oleo. Et in Marg. Ejus qui supernatat in oleo, nam illud praestantissimum est, ut scribit Plutarchus, l. 7. σιμπροσπεοβλ. c. 3. Quia autem dubium est, quâ ratione duplex iste sapor, naturalis & ordinarius uterq; in Mannâ simul consistere potuerit; respondet Junius in Not. sup. Num. 11, 8. Ita sapore suo referebat crustulum mellitum ut simul etiam haberet suavitatem olei praestantissimi. Sed nostro judicio AbenEsra rectius expedit, scribens: Manna comestum, quemadmodum decidit, fuisse dulce, sicut crustulam mellitam: Coctum saporem ejus fuisse instar humoris olei. Sic Abrabeneel, citante Buxtorfio Exercit. de Mann. c. 3. p. 355.

§. XXX. Miraculosum quippiam de Manna sapore narrat Sapiens Sap. 16, 20. 21 24. 25. Angelorum escâ cibasti Populum tuum & paratum Panem à Cælo misisti illis sine labore, πρὸς πᾶσαν ἡδονὴν ἰχθυήντων, καὶ πρὸς πᾶσαν ἀρωμαῖον γεῦσιν. Τῆν δὲ τὴν πρὸς Θεοφωμίαν ὀπιθυμία ὑπηρεσιῶν πρὸς ὅτις ἐβλάτετο μετεκτενεῖν αὐτοῦ. Multæ hic moventur controversiæ, & variè à variis de verbis istis disceptatur. Plurimi verba hæc simpliciter, ut stant, intelligenda esse,

esse, consentiunt; Dissentiunt verò in modo: An Manna tantum quoad saporem fuerit mutatum, an verò quoad etiam substantiam, & an sapor ille varius cum piis, tum impiis fuerit communis. Ordine de singulis, sed levi brachio. Quod igitur eos attinet, qui Manna quoad saporem tantum fuisse mutatum asserunt, rem ita explicant: Si qui Manna comedebat, & desiderabat mala, vel uvam, vel carnes &c. secundum appetitum comedentis; Ita & sapor in Mannâ fuit. Hoc assertum multos habet *Fauctores*, cum ex *Vetustioribus*, tum ex *recentioribus*. Ita *Ebraei*, quorum opinionem de vario illo sapore *Buxtorfius* F. l. c. *Schemoth. Rabba* sect. 25. verbis sequentibus dat expressam: *Considera quid DEUS fecerit erga Israëlitas in hoc mundo demisit ipsis Manna, in quo fuerunt omnes species saporum, ut unusquisque Israëlitarum gustaret, quicquid appeteret. Ita enim scriptum est, Jam 40. annis Dominus DEUS tuus fuit tecum, neque caruisti ullâ re; quid est, non caruisti ullâ re? si quis rem aliquam desiderabat, & ore suo dicebat. Utinam haberem altile aliquod vescendum! è vestigio habebat Manna in ore ejus gustum illum, quem dicebat. Imò, ut R. Abba dicit; Non opus fuit, ut ore suo hoc diceret, quod vellet; sed si in corde suo duntaxat cogitabat, quod anima ejus desiderabat, DEUS fecit voluntatem ejus, & gustabat saporem ejus rei, quam appetebat &c.* Verum excipiunt 5. species, quæ non fuerint in Manna, ex eo, quod Num. XI, 5. Israëlitæ conqueruntur: *Recordamur cucumerum, peponum, porrorum, Ceparum, & alliorum.* Sed mentio ibi etiam Piscium. Rationem verò dant hanc, quia sunt dura concoctionis ad doctrinam, ita *Phesicta*. Sed iniquimus Rabbini fabulas. Eandem saporis varietatem etiam approbant quidam Ecclesiæ Patres *Theophylactus* in cap. 4. *Matth. initio Augustinus*, T. 2. *Epist. 118. Hieronymus* sup. *Psal. 147.* (quamvis de verò Autore subdubitetur.) Hos sequuntur *Pontificii Lorinus*, in *Sap. 16, 21. Cornelius*

à Lap. Comm. sup. Exod. c. 16. p. 486. Pererius, disput. 16. Comm. in Joh. cap. 6. & qui sunt alii. Ex nostris *Lutberus* ipse Gloss. Marg. sup. Sap. 16, 20. Man fundt es machen/wozu man wolt/backen/braten/sieden/kochen/dürren, qui tamen, ut vult *B. Waltberus*, non tam Sapientis mentem per omnia probasse, quam explicasse censendus est. Idem statuiffe videtur *B. Försterus* Diex. sup. c. 16. Conc. 53. p. 672. Wer gern Gebratens gessen/der hats können braten/und dem hat es geschmæckt/wie ein gut safftiges Gebratens. Wer gern Gesodten gessen/der hats können sieden/und dem hats geschmeckt/wie ein Gericht wohlgefottener Fische. Wer gern Gefochtes gessen/der hats können kochen/und dem hats wie ein wohlgekochtes Fleisch oder Zugemüß geschmeckt. Wer gern Gebackens gessen/der hats können backen/und dem hats geschmeckt/wie ein frischgebakener Kuchen. Wer gern Confect gessen/der hats ihm zurichten können/wie Confect/und dem hats wie köstlich Confect geschmeckt. Ita *D. Dietericus* sup. Sap. 16. Conc. 8. p. 861.

§. XXX. Nonnulli autem, ut dubio illi occurrant, quod ex eo elicitur, quando Num. XI. Israëlitæ adversus DEUM murmurant, atq; Man, ut cibum levisimum, fastidiunt, ajunt, *Pios solummodò varietatem Saporis Manna pro lubitu gustasse, secus verò impios, quibus Man eundem semper saporem dederit, & ad minimum ut crustula mellita, & panis oleatus.* Hinc nausea, hinc murmur, ex continuâ dulcedine, atq; tædio unius ejusdemq; cibi. Unde Augustinus Retract. l. 2. c. 20. priorem sententiam deserens, posteriorem hanc arripit; Hinc sequitur *Nicolaus Lyra in c. 11. Num. Abulensis sup. c. 11. Num. Carthusianus in c. 16. Exod. & multi alii ex Pontificiorum grege contra quos ipse Cornelius à Lapide in Exod. c. 16. p. 486. calamum stringit, atq; varietatem saporis omnibus tam probis, quam improbis communem defendit.*

§. XXXI. Ab-

§. XXXI. Absurdisimè verò statuunt *Manna præter saporem etiam quoad substantiam ex voto comedentium mutatum esse*, adferentes, ita ut si quis vellet comedere ovum, gallinam, saccharum, Manna mox verteretur vel in ovum, vel in Gallinam, vel in saccharum. Ad quod stabilendum *ἡ γδοξορ* Verbum *μετακίεω* convertebatur, in verbis Libri Sapient. urgent maximè; Quod referendum tantum est ad variam rationem coquendi, quia vel elixabatur quasi in pulmentum, vel placentæ conficiebantur, vel comedebatur, prout cadebat, & ita ad desiderium TRANSTEMPERABATUR, quam notionem propriè illa vox *ἡ γδοξορ*. Sententiam hanc defendunt *Gregorius de Valentia* T. 4. disp. 6. q. 3. punct. 2. §. 4. *Thomas Bozius* l. 13. de Not. Eccles. c. ult. *Nicol. Villagagnon* l. 3. contr. Calvinum cap. 52. Quos verò *Cornelius à Lapid.* & *Lorinus* in Sapient. 16, 21. p. 565. Jesuitæ refutant, quorum ille *sententiam hanc novam, & solido carere fundamento*; Hic *mutationem solum in sapore, non substantiâ contigisse* disputant.

§. XXXII. Hisce jam collatis inter se sententiis, probè circumspiciendum est, quid nobis hac in parte sit statuendum. Vix earum aliqua videtur esse certissima, sed solis innituntur conjecturis: in primis verò *duæ posteriores prorsus sunt paradoxæ*. Liber ille, qui vulgò insignitur *Sapientia Salomonis*, cum de vero ejus Autore non constet, in numerum *Apocryphorum* est relatus, pro indèq; etiam nihil ex eo solidi, nihil firmi probatur. In specie verò de loco c. 16. docet *Osiander* in Bibliorum Paraphrasi: *Hæc quidem dici ab Autore nostro bono animo ad amplificandum DEi beneficium, sed tamen scripturam aliter de eâ re loqui*. Ita etiam *Calviniani*: *Janus Druſius* in Comm. ad loc. diff. Num. cap. 45. p. 398. hic nihil statuit.

ax 71 225

statuit. Rivetus Comm. ad Exod. c. 16. p. 986. ita sentit: Verba illa Autoris Sapientia aut esse hyperbolica & benignè interpretanda; Aut falsa. Prius verò illud eligit; hoc nempe voluisse Autorem, magnam fuisse DEI erga Populum benignitatem, qui Panem illum dederit, quem poterant variis modis præparare &c. Eodem modo Buxtorfius F. Porro de tali mutatione ne apex quidem cum in V. tum in N. Instrumento legitur; Moses ipse ἀπόμνησις & ab ipso Spiritu S. ductus atq; doctus tacet. Accedit Populi murmur, nausea, fletus, aliorum ciborum desiderium, quæ omnia varietatem illam saporis, atq; substantiæ mutationem in Manna affirmare prohibent. Sed Manum de Tabulà: Quæ restant in hac materiâ, alio forsan tempore, si DEUS & occasio dederit, adjiciemus.

nc

1077

ULB Halle 3
004 563 441

M.

VIR

M. M.
F

C

Kodak
LICENSED PRODUCT

© The Tiffen Company, 2000

KODAK Color Control Patches

Blue Cyan Green Yellow Red Magenta White 3/Color Black

OLOGICA

SRAE-
IM,

SSIMI NEC NON

Liebertanz /

st. Præceptoris

ndi,

thenæo,

RESLERUS,

DC LXII.

mat.

IANÆ